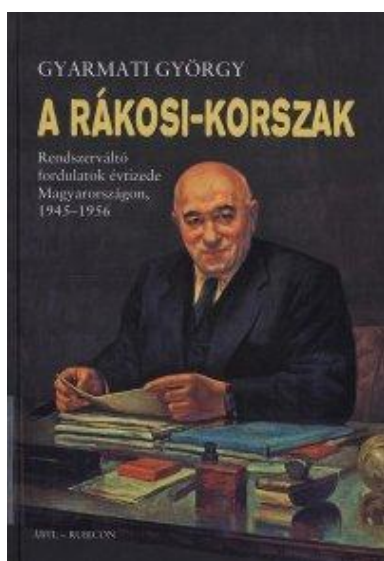

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2012/06/savoly-maria-a-rakosi-korszak-tortenete-uj-dimenziokban-03-01-09/>

Sávoly Mária

A Rákosi-korszak története új dimenziókban

(Gyarmati György: A Rákosi-korszak – Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945-1956. ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011.)

Történelemoktatásunkban egyre megkerülhetlenebbé válik az az ismeretanyagban végrehajtandó arányeltolódás, mely a huszadik század második felének történetét mennyiségében és mélységében, súlyának és jelentőségének megfelelő mértékben dolgozza fel, annál is inkább, mivel a jelen történéseinek megértéséhez mindez elengedhetetlen.

Ezt támasztja alá Gyarmati Györgynek, a korszak kiemelkedő kutatójának legújabb műve, mely térben és időben új dimenziókba helyezve mutatja be, illetve elemzi a Rákosi-korszak évtizedét.

Ahogy a szerző a könyv Előszavában írja: „Ez a könyv egy félig meddig elfeledett korszakról szól. A magunk mögött tudott ezredforduló előtti utolsó évtizedekben – mindmáig lezáratlan – rendszer-átalakítás vette kezdetét. Ennek részeként megindult Magyarország huszadik századi történetének visszatekintő átértékelése is. Az ún. rövid huszadik századnak (1918-1990) a Horthy-korszak több mint egyharmadát, a Kádár-korszak pedig közel felét töltötte ki. Közöttük az átmenet bő évtizedének is felfogható az e kötet lapjain felelevenített Rákosi-korszak (1945-1956), de az nem csupán rövidebb volta miatt különbözik az őt körülölelő periódusoktól. Sokkal inkább azért, mert a másik kettő – politikai karaktere, társadalomszervezési jellemzői diametrálisan eltérő volta ellenére – stabilizálódott: mindkettőnek volt konszolidált uralmi rendet teremtő s ekként működő időszaka. A Rákosi-korszakról ez nem mondható el. Ebben az alig több mint évtizednyi időszakban rendszerváltó és rendszeren belüli fordulatok sora követte egymást. A második világháború utáni évtizedben az egymást váltó politikai berendezések egyike sem stabilizálódott. A kommunista pártgyeduralom konszolidálásának hiánya leginkább az átmenetiséget, az ideiglenességet állandósította. A Rákosi Mátyás nevéhez kötődő terroruralom rendszer-átalakító próbálkozásainak egymás utáni kudarca, majd nyilvánvaló csődje vezetett 1956 őszén a rendszer összeomlásához, a forradalomhoz.”¹

Sávoly Mária: A Rákosi-korszak története új dimenziókban

(Gyarmati György: A Rákosi-korszak – Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945-1956. ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011.)

A fentieket így jeleníti meg, s teszi vizuálisan is közérthetővé a szerző könyvben:²

HORTHY-KORSZAK	1945-1947	1984-1952	1953-1956	KÁDÁR-KORSZAK
	demokratizálás → → és ← ← presztalinizálás	sztalinizálás → → →	desztalinizálás → és ← → resztalinizálás	☺*
	rendszerparadigmák közötti antagonizmus	(protektorátusi) determináltság	rendszerparadigmán belüli korrekció	
			* 1956 október	

Részlet a könyvből

Noha a korszak fő erővonalai ismertek, ám főleg az 1990-es évektől hozzáférhető levéltári források felhasználásával, beépítésével Gyarmati György nemcsak még teljesebbé, hanem tisztábban láthatóvá teszi a történeteket s azok nemzetközi és hazai mozgatórugóit, összefüggéseit. A nemzetközi erőviszonyokban a szovjet „tábor”, s benne a magyar változások kapcsolatrendszerének kölcsönhatásait kitűnő szakmai profizmussal igen jól érzékelhetően, plasztikusan bontja ki úgy, hogy rendkívül lebilincselő stílusában szinte „krimi-szerű” izgalmas olvasmánnyá avatja művét nemcsak a történészek, szaktanárok, de a korszak iránt „csupán” érdeklődő olvasók számára is.

Az Előszóban is vázolt alapkonceptiót egy rendkívül pregnáns logikai ívre feszíti ki, melyet igen találóan jellemeznek már a fejezetek, alfejezetek címei is, a bennük használt szellemes terminus technicusokkal. Közülük a teljesség igénye nélkül néhányat idéznénk:

- I) Fordulatok évtizede egy szovjet protektorátusban
- II) Presztalinizálás 1945-1947
  - A) Az államiság újjászervezése 1945
...
  - B) A hatalmi dualizmus időszaka
    - Hatalmi rivalizálás a koalíción belül
    - Társadalmi vágyalom: a konszolidált nyomor
    - Többszörösen elcsalt választások
- III) Sztalinizálás, 1948-1952
  - A) A párturalom intézményesítése 1948-1950
    - Kommunista »balra át«...
    - A hidegháború regionális honosítása: a Rajk- (Tito) – per...
  - B) Az országos káoszt teremtő terroruralom 1951-1952
    - A hidegháborús hisztéria második fázisa: a magyar hadikommunizmus
    - A mezőgazdaság kollektivizálása: propaganda győzelem és éhező ország
    - A diktatúra strukturális ellentmondásainak jelentkezése
    - Az országkormányzás kiteljesedő káosza

Sávoly Mária: A Rákosi-korszak története új dimenziókban

(Gyarmati György: A Rákosi-korszak – Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945-1956. ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011.)

- IV) Köztes mérlegkészítés Sztálin halála környékén
  - Osztályharcos kultúrpolitika
  - Frusztrált (inter) nacionalizmus
  - A terror gépezete és áldozatai
  - Kettős hadigazdasági túlterhelés és rejtőzködő transzformációs veszteség
  - A vezérkultusz és a személyi kultusz labirintusa
- V) De- és resztalinizálás 1953-1956
  - Nagy Imre desztalinizáló »új szakasza« és Rákosi Mátyás »oroszc rulett« politikája
  - A határozathozók határozatlansága és Nagy Imre pürrhoszi győzelmé
  - Rákosi resztalinizálás kísérlete és a párthasadás nyilvánvalóvá válása
  - Az SZKP XX. kongresszusa és a magyar politikai játéktér fragmentálódása 1956 első felében
- VI) Forró ősz a hidegháborúban
  - A magyarországi forradalom 1956
  - ...
- VII) A Rákosi-korszak »utóélete«

A mű tudományos értékének szerves részét képezik a legkülönbözőbb műfajú források: a korabeli sajtótermékektől, „irodalmi alkotásoktól” kezdve a leveleken, visszaemlékezéseken, kongresszusi határozatokon, pártjelentéseken át a későbbi évekből származó interjúkig stb., melyek közül nem egyet a történelemórákon is fel lehet, sőt fel kell dolgoztatni a tanulókkal, hogy „élet közelben” érezzék e korszak rettenetét. Ennek ismeretét ugyanis hagyományos úton nem lehet elsajátítani, s a diákok által is ismert Tanú és Te rongyos élet című filmek tragikomikus megjelenítésével szemben (noha a maguk idejében e kitűnő alkotások elkészítése nem kis bátorságot követelt, s az első esetében évekig nem is került sor bemutatásra), Gyarmati György könyve a szívbe markoló, döbbenetes valósággal szembesít diákot, tanárt, tudóst, érdeklődőt.

Ugyanilyen koherens részei a műnek a Rácz Árpád szerkesztő, képszerkesztő profi válogatásai nyomán bekerült képek. Műfajukat tekintve a kor meghatározó politikai portréin kívül a propaganda fotókon át a „szocreál műremekig”, karikatúrákig sorakoznak, ám a válogatás eredményeként jóval nagyobb szerephez jutnak. Érdemes felfigyelni pl. a „Szabad Nép órák” „áhitatos” résztvevőinek lojális arckifejezése vagy a lelkesen tapsoló közönséggel szemben a kulákportai „beszolgáltatást” megőrkítő jelenetre, s a négygyermekes kitelepített család sovány kisgyermekének tragikus, ám valahol mégis méltóságteljes fotójára. És mennyi mindent elárul a Rákosi-éra „kultúrpolitikájáról” a sovány, rongyos Ganz-gyári munkásokat megőrkítő kép, akik ebédszünetükben szovjet regényt olvasnak.” A kép eredeti aláírása: „Az élenjáró szovjet szépirodalom segít a termelésben” – volt. A megalomániás vezér személyi kultuszának megnyilvánulásait is pontosan lehet diagnosztizálni, s egyben személyiségi jegyeket gyűjteni, jellemrajzot készíteni a Rákosi portrék sokaságából.

Végül, de nem utolsó sorban ugyanígy szerves kiegészítők az egyes tematikus egységekhez kapcsolódó statisztikák, grafikonok, diagramok, s a szerkezeti összetevőket, összehasonlító elemzéseket tartalmazó logikai táblázatok.

Sávoly Mária: A Rákosi-korszak története új dimenziókban

(Gyarmati György: A Rákosi-korszak – Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945-1956. ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011.)

A Rákosi-éra jelen új dimenziójú feldolgozásának esszenciáját így adja meg a szerző műve zárszavában:

„A vizsgált bő évtizedben nem csupán az volt meghatározó, hogy a háború utáni korlátozott parlamentarizmus éveit a szinte korlátlan kommunista diktatúra követte. Sokkal inkább az, hogy Rákosi terroruralma alatt ugyan úgy egymás sarkát taposták a kiszámíthatatlan fordulatok, mint – a hatalmi aspirációk által tápláltan – közvetlenül előtte. A politikai egyeduralom megszerzése után a Rákosi irányításával tevékenykedő „rendszergazdák” nem tudták működőképessé konszolidálni a kommunista diktatúra gépezetét. S ezt nem a társadalomnak a diktatúrával szembeni – mondhatni természetes – averziója, „passzív ellenállása” gátolta meg. Rákosi a Moszkvából inspirált, gyorsan keresztülerőszakolt politikai rendszerváltáshoz társíthatónak – vagy legalábbis gyorsan hozzá idomíthatónak – hitte a gazdasági és a társadalmi rendszerváltást is, holott az utóbbiaknak évtizednyi, illetve emberöltőnyi az időszükségletük. Ebbe a voluntarizmusba bukott bele kétszer is: 1952-53 fordulóján még csak azon kevesek által ismerhetően, akik a kulisszák mögé láthattak, 1956-ban már egyértelműen és látványosan, úgy, hogy személyes bukását az általa képviselt rendszer is csak hónapokkal élte túl.”³

JEGYZETEK

1. Gyarmati György, i. mű, 9.
2. Uo. 25.
3. U. 503-504.